

MÁRIA KOŠKOVÁ. BULHARSKO-SLOVENSKÝ SLOVNÍK. IV (Т – Я)
BRATISLAVA, BULHARSKÝ KULTÚRNY ZVÄZ, VEDA SAV, 2022, 350 s.

МАРИЯ КОШКОВА. БЪЛГАРСКО-СЛОВАШКИ РЕЧНИК. ТОМ IV (Т – Я)
БРАТИСЛАВА, БЪЛГАРСКИ КУЛТУРЕН СЪЮЗ, ВЕДА – СЛОВАШКА АКАДЕМИЯ
НА НАУКИТЕ, 2022, 350 СТР.

В рецензията се представя четвъртият том на изданието в Братислава Българско-словашки речник с автор Мария Кошкова. Разглеждат се особеностите на включената в тома лексика, както и начинът за представяне на лексикографската информация. Речникът е значим принос в съвременната славянска двуезична лексикография.

MÁRIA KOŠKOVÁ. BULGARIAN-SLOVAK DICTIONARY. VOLUME IV (Т – YA)
BRATISLAVA, BULGARIAN CULTURAL UNION, VEDA – SLOVAK ACADEMY
OF SCIENCES, 2022, 350 P.

This review presents the fourth volume of the *Bulgarian-Slovak Dictionary* by Mária Košková published in Bratislava. The characteristic features of the lexis included in the volume are discussed, along with the way of presenting lexicographic information. The dictionary is a significant contribution to modern Slavic bilingual lexicography.

През 2022 година в Братислава излезе от печат четвъртият, последен том на *Българско-словашки речник* с автор Мария Кошкова и научни редактори Дезидер Колар и Надежда Костова. Предходните три тома на Речника (т. 1, А – К, 2004; т. 2, Л – По, 2013; т. 3, Поаз – С, 2019), също публикувани в Братислава, бяха посрещнати с голям интерес както от специалистите, така и от по-широката читателската аудитория в Словакия и в България. Множеството отзиви и рецензии за тези томове в нашата и словашката научна периодика очертават достойнствата на Речника като оригинален труд, основан на съвременна лексикографска концепция и успешно постигащ поставените цели (вж. Chrenková 2004; Hák 2005; Prokešová 2005; Grigorjanová 2005; Ангелова-Атанасова/Angelova-Atanasova 2006, 2015; Кювлиева-Мишайкова/Kyuvlieva-Mishaykova 2006; Панайотов/Panayotov 2006; Благоева/Blagoeva 2014; Благоева, Сумрова/Blagoeva, Sumrova 2015; Михайлова-Паланска/Mihaylova-Palanska 2021 и др.). За качествата и полезността на Речника говорят също така присъдените му отличия: „Речник на годината – 2005“ от Асоциацията на преводачите в Прага и награ-

дата за лексикографски труд на Литературния фонд в конкурса „Матей Бел“ за първия том (2006); Почетна грамота на Дружеството на устните и писмените преводачи в Прага за втория том (2014).

Работата върху труда започва през 1998 г. в Славистичния институт в Братислава по инициатива на доц. д-р Мария Кошкова. Първият том е разработен от колектив, а следващите три тома са изцяло авторско дело на М. Кошкова. Речникът е замислен първоначално като тритомник, но обемът на обработения лексикален материал налага разработването и на четвърти том.

Добре премислената концепция на труда, последователно следвана при съставянето на отделните томовете, дава възможност да се отрази в пълнота българската лексика в нейното актуално състояние и да се представят изчерпателно преводните еквиваленти на българските лексикални и фразеологични единици в словашки.

Целите на Речника – да отговори на потребностите на широка аудитория от ползватели – определят и обхвата на словника му. В рецензирания тук четвърти том са включени (с впечатляваща изчерпателност) думи от основния речников състав на българския език – както стилистично неутрални, така и разговорни (снабдени със стилистичен квалификатор *hovor.*, срв. *табиет*, *тайфа*, *такъм*, *талаз*, *талпа*, *фукня*, *фустан*, *фърфалак*, *хабер*, *хойкам*, *хокам*, *хлевоуст*, *хласвам*, *хласна*, *хлапак*, *хлапачка*, *хлапашки*, *хлапатари*, *чорла*, *чорльо*, *чушкам*, *шавам*, *шавлив*, *шамаросвам*, *шашав*, *шумка*, *яцен*) или пък отнасящи се към книжната лексика (маркирани с квалификатор *kniz.* „книжно“, срв. *хорариум*, *хофмаршал*, *хранител*, *хронография*, *хурия*, *човекоубийство*, *юстиция*). Наред с това са отразени и някои думи от народните говори (с квалификатор *dial.* „диалектно“) като *учкур*, *хортувам*, *чияк*, *чембер*, *чембер²*, *чинка²*, *чувам²*, *юрдек*, *юрдечка*, *ядец*; остарели или загубили актуалност думи (с квалификатор *zastar.* „остаряло“) като *танец*, *тапия*, *тараба*, *тарапана*, *тегоба*, *телопазител*, *темане*, *темел*, *терезия*, *терк*, *типосам*, *типосвам*, *топуз*, *трен*, *тренчкот*, *триж*, *тримиря*, *трудовак*, *тулумба²*, *тупе¹*, *тютюнджия*, *увес*, *уволнителен билет*, *ударник*, *ударничка*, *универмаг*, *упокоение*, *фанте*, *фармасон*, *фарфор*, *фигаро*, *франт*, *фрукти*, *футляр*, *хава*, *хак*, *ханджийка*, *ханджия*, *харамия*, *хвалител*, *хергеле*, *херой*, *ходник*, *хромел¹*, *харсъз*, *чакмак*, *чебър*, *челик¹*, *челник¹*, *челядник*, *чеперек*, *шекерджия*; архаизми (с квалификатор *arch.*) като *человек*, *человеколюбие*, *человечески*, *юрод*, *юродив*; историзми (с квалификатор *hist.*) като *табор* (в 1. значение), *талант²*, *талер*, *тамплиер*, *таран*, *тескере*, *триезичник*, *униатство*, *фараон¹*, *халифат*, *хан¹*, *ханджар*, *ятак*, *ятаган*. Включването на архаизирана и диалектна лексика в словника е оправдано, тъй като подобен род лексикални единици се срещат в художествената литература и е важно словашкият читател да може да получи информация за тяхното значение и за съответствията им в словашки. В Речника присъстват и някои просторечни думи

(маркирани със стилистичния квалификатор *subst.* „субстандартно“) като *таковам, тепегъоз, тригия, фукара, фукария, хаурлия¹, хай, холан, чутура, шамия, шаикън, шаикънин, шубелисвам се, ябанджия, яваши, ядам, ядна, яловица, япанджак*. Отразени са също така и отделни жаргонизми (с квалификатор *slang.*) като *тежкар, тъпизъм, тъпунгер, фраш, фрашкан, цайс, шаш, шибам* (3. значение), *шиткам, школо, шматка, шматкам се, шматкане, шпацир, шмугльо, щипалка², щипвам²* (5. значение), *щъкам*. Включени са и широк кръг термини (*трапезоид, трином, триорирам, умлаут, хобелмашина, холендер, холдинг, холдинггов, холестерол, холограма, холтер, цедент, ценовик, център-нападател, церий, цесионер, цесия, циклотрон, циклофрения, шалтер, шап, шарнир, шлакобетон, щекер, ъгломер, ъглошлайф, ълперкът, юрски, яровизация, яровизирам*), като принадлежността им към определена област на знанието е сигнализирана чрез съответни квалификатори (*tech., економ., med., zool., geogr., mat., geom., chem., fyz., hud., lingv., polit., sport., cirkev., skol.* и пр.), което способства за по-добрата ориентация на читателя.

Характерно за Речника е, че в словника му присъства също онимна лексика от различни групи (срв. *Танзания, Темза, Темида, Тирана, Тора, Трир, Уганда, Хаваи, Хавана, Хайделберг, Хамбург, Хара, Хераклит, Херакъл, Херкулес, Херодот, Цейлон, Чехословакия, Чечения, Чечня, Чингис хан, Чувашия, Шекспир, Шенген, Шонбрун, Шпицберген, Шумен, Шумерия, Щирия, Югославия, Юдея, Юта, Яков, Якутия, Янус, Япония, Яхве*), макар и без да се цели изчерпателност. Като заглавки са представени и различни типове съкращения (*хг, хил., т. н., т. нар., ул., у-ще, ф-т, ТКЗС, УКВ, ЧРД, ЮНЕСКО*).

И в този том е представена националноспецифична лексика, сред която намират място историзми, свързани с миналото на нашия народ (*таркан, тесни социалисти, тесняк, уста², устабашия, фанариот, хайдутин* (в 1. значение), *хайдутство*), названия на характерни реалии (*ямурлук, япанджак*), на етнографски групи (*чернодрешковец*) и др. В такива случаи за улеснение на словашките ползватели обикновено се привежда допълнителна енциклопедична информация, срв. **шоп** *тп. шѡпи т* (*Bulhar žijúci v západnej časti Bulharska, hlavne v okolí Sofie*) Šop.

Сред достойнствата на Речника е и това, че в него са отразени немалък брой от най-актуалните лексеми, значения и съчетания, появили се в българския език през последните няколко десетилетия (голяма част от които са англицизми или интернационализми), като *таблет, таблетен², таг, тагирам, таебо, телебанкиране, телемаркет, телемедицина, телеработа, трип-хоп, трол², тролинг², троянец³, Туитър, умен* (за устройства, технологии и под.), *уъркишоп, файл, фен, фенка, фенклуб, фентъзи, фитнес треньор, фишинг, флашка, флашпамет, форуърд, форуърден, форумджия, форумджийка, фотолифтинг, фотошоп, франчайзинг, франчайзингов, фъншуй, фючърс, хайку, хайкуист, хаквам, хакване, хакна, хакер,*

хайтек, хайфи, харддиск, хардлайнер, хардуер, хедж, хеджинг, хеджингов, хостване, хостеса, хостинг, шопингцентър, шопингтуризъм, ъндърграунд¹, ъндърграунд², ънгрейд, ънгрейдвам, ъндейт, ъндейтвам, юзър, юпи, Ютюб, ютюбър, ютюбърка. Включването на хронологично нова лексика позволява на словашкия читател да се запознае с актуалното състояние на българския речников състав и с промените в него. Трябва да се подчертае, че към отразяването на неологичния лексикален материал авторката подхожда премерено и с добър усет, като взема предвид перспективите за утвърждаване на неологизмите в езиковата система и основателно избягва включването на твърде „злободневни“ в определен период нови думи, които обаче в повечето случаи се оказват ефимерни и бързо отпадат от употреба.

Речниковите статии съдържат детайлна и изчерпателна лексикографска информация. Представят се граматичните форми и ударението на заглавната дума, посочва се принадлежността на заглавката към определена част на речта, чрез богатата система от квалификатори се определят стилистичните и функционалните особености на думата, дават се сведения за нейната съчетаемост (срв. **трансферѝрам** -а *тп.* -аме *nedok. i dok. 1. кога, какво, къде ... 2. какво; угасѝване lenjedn. s на какво; умирѝша ... какво, кого, с какво, на какво*). Много последователно се отразяват възможните варианти на заглавната дума – фонетични, акцентни, словообразователни, родови и пр., срв. **чимшѝр ... i чемшѝр, темперѝментен i темперѝментен, тѝрище i торѝще, чѝчур i чучѝр, ѝнтар i ѝнтѝр, туристѝчен ... i туристѝчески, хѝвѝн i хѝвѝнин, хѝлѝз i хѝлѝзин, темерѝт i темерѝтин, челебѝ i челебѝя, чучулѝт i чучѝлест, хѝк-мѝк i хѝка-мѝка i хѝката-мѝката, шѝхтен i шѝхтов, шлак ... i шлѝка, теракѝт ... i теракѝта**. В някои случаи, вероятно с цел пестене на място, в двойна заглавка се поместват синоними, срв. **хамелеѝнство ... i хамелеѝнщина, чалгализѝция ... i чалгализѝране, щѝркокрѝк i щѝрконѝг**, макар че по-често се прилага препращане към синонимна заглавка, срв. **ширинѝ ... pozri шир, шептѝж pozri шѝпот i шѝпнене, хулѝтелски ... pozri хулѝтелен, щѝраво pozri щѝро**.

Ако заглавната дума функционира само в състава на устойчиво или терминологично съчетание, фразеологичен израз, собствено име и под., това се сигнализира по специален начин, срв.: **третѝски: третѝски съд; френгѝя: сѝбя френгѝя; Хѝнибал: Хѝнибал пред пѝртите; хас: ѝма си хас; шпѝков: шпѝков салѝм; юлиѝнски: юлиѝнски календѝр; халѝл: халѝл да ти/му е!; хѝлос: на хѝлос; хѝлцфрай: хѝлцфрай хартѝя; тантѝлов: тантѝлови мѝки; шѝнцов: шѝнцов инструмѝнт; шпаньѝл: кѝкер шпаньѝл; Шѝкспир: Уѝлям Шѝкспир**, като в тези случаи не се привеждат форми, граматични и други бележки към заглавката.

Сведенията за преводните съответствия на българските думи в словашки са подробни и изчерпателни. Семантичната структура на много-

значните лексеми се разработва детайлно с оглед на словашките преводни еквиваленти. Като пример може да се посочат глаголите *формирам* с общобени 6 значения (за сравнение – в тритомния „Речник на съвременния български книжовен език“ глаголът е представен с 2 значения), *щракам* – с 10 значения (в „Речник на съвременния български книжовен език“ значенията са 4); *тръгвам* – с 14 значения, *удрям* – с 19 значения, *хващам* – с 21 значения. При необходимост значенията се конкретизират чрез различни пояснения, например дава се кратко обяснение на словашки, срв. **унгарйст** ... (*odborník, poslucháč i absolvent*), **цървулана** ... **1.** (*žena, ktorá nosí krpce*), **царйст** ... **2.** *polit. (prívrženec politického hnutia v Bulharsku začiatkom 21. stor.)*, **шльòкавица** ... (*nekvalitná pálenka*); уточнява се субектът, срв. **умйрам** ... **4.** *pren. (o kvetoch, rastlinách, stromoch ap.)*, **цвръкам** ... **1.** (*o vtákoch*) ... **2.** (*o cvrčkovi, koníkovi ap.*) ... **3.** (*o myške*), или носителят на признака, срв. **умен** ... **2.** *pren. (o prístrojoch, technológiách ap.)*, **цветйст**¹ ... **2.** *pren. (o jazyku, reči, štýle ap.)*.

Много полезно за словашката читателска аудитория е това, че българските думи навсякъде (включително в илюстративните примери, във фразеологичните единици и пр.) се посочват с ударение. Полезна за българските читатели пък е привезданата информация за граматичните особености на словашките съответствия – вид на глагола (свършен или несвършен), реакция, стилистични характеристики (ако те не съвпадат с характеристиките на българската заглавка).

Положителна страна на труда е и специалното внимание към употребата на българските думи в контекст. В речниковите статии като илюстративни примери се посочват актуални и широко употребявани словосъчетания. Така например при първото значение на *цикъл* са отразени следните типични употреби на съществителното: *завършен жизнен цикъл, лечебен цикъл, перален цикъл, производствен цикъл, цикъл на производство*; при съществителното *хляб* са приведени серия словосъчетания и изрази като *бял хляб, ръжен хляб, кръгъл хляб, самун хляб, коричка хляб, резен хляб, филия хляб, среда на хляб, хляб с дупки, магазин за хляб, резачка за хляб, замеся хляба, разчупя хляба, режа хляба на филии* и др.

Значително място в речника е отделено и на фразеологията (разбира на в широк смисъл). Към отделните значения след специален графичен знак – черен ромб, се привездат съставни названия, терминологични словосъчетания, словесни формули и др., включващи съответната заглавна дума, срв. при първото значение на *хляб* – *ежедневният ни хляб, типов хляб, течен хляб, сода за хляб, посрещам с хляб и сол*; при *чуване* – *до скоро чуване!*, при *щъркел* – *бял щъркел, черен щъркел*. След други графични символи се привездат съответно устойчиви сравнения (например *пламна като факел, уста като хамбар, хъркам като дъскорезница, живея като цар, погаждаме се като топъл хляб и сирене*), идиоми (например при *хвърлям* и *хвърля* – *хвърлям око, хвърлям сянка, хвърлям топа, хвърля*

бомба, хвърля в коша, хвърля в лицето, хвърля всички сили, хвърлям ръкавицата), паремии (когато котката я няма, мишките танцуват; крадената стока темел не хваща; всяко начало е трудно; първата крачка е най-трудна; аз господин, ти господин, ами кой ще тури житото в хамбара; обушарят ходи бос; радостта и скръбта наедно ходят; присмял се хърбел на щърбел; червен бан не се губи). Посочват се възможните варианти на съответните устойчиви словесни комплекси: хлопам на вратата / портата / портите; вадя / изкарвам си хляба; изяждам / отнемам хляба; ходя по гайдата / свирката; меня се / променям се като хамелеон; хвърля (един) поглед. При липса на точен фразеологичен еквивалент се привежда буквален превод или приблизително съответствие на българската фразеологична единица в словашки, ако такова съществува. Например при паремията според човека – и чашата са приведени словашките аналози *kého ťa vidia, takého ťa uctia; komu česť, tomu česť (pastierovi trúba)*; при фразеологизма арнаутска чушка – приблизителните съответствия (въведени след специален знак) *ako z reťaze pustený, byť z divokých vajec*. Много подробно е представена фразеологията при заглавките ум (към третото значения на съществителното например са включени над 20 фразеологични единици), хващам, хвърлям, ход, ходя и редица други.

Четири томният лексикографски труд с автор М. Кошкова е първият пълен българско-словашки речник и във връзка с това представлява значим принос не само в българско-словашката преводна лексикография, но и в съвременната славянска лексикография изобщо. Той е разработен в духа на съвременната теория и практика на двуезичната лексикография и обогатява лексикографските ресурси за българския и словашкия език. Речникът ще бъде полезен за широк кръг ползватели от двете страни: изучаващи съответния език като чужд, студенти, университетски преподаватели, лингвисти, преводачи и др.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова-Атанасова 2006: *Ангелова-Атанасова, М. Mária Košková a kolektív, Bulharsko-slovenský slovník I (A – K)*. – *Проглас*, № 2, с. 157–161.
- Ангелова-Атанасова 2015: *Ангелова-Атанасова, М.* Новият българо-словашки речник (За *María Koskova*, “*Bulharsko-slovenský slovník*”). – *Проглас*, № 1, с. 203–206.
- Благоева 2014: *Благоева, Д.* Рецензия за Мария Кошкова. Българско-словашки речник. Т. II. Братислава: Словашка академия на науките, 2013, 691 с. ISBN: 978-80-89489-12-1. – *Дзяло*, № 2. <https://www.abcdar.com/docs/magazine/2/Bla goeva_Bulgarian-Slovak_Dictionary_II_review.pdf> (23.05.2023)
- Благоева, Сумрова 2015: *Благоева, Д., В. Сумрова.* Мария Кошкова. Българско-словашки речник. Т. II. (Л – По). – *Български език*, № 1, с. 121–125.
- Кювлиева-Мишайкова 2006: *Кювлиева-Мишайкова, В. Košková, Mária a kol. Bulharsko-slovenský slovník. T. I. (A – K)*. Hl. red. V. Kiuvlieva-Mišajkova a D. Kolár. Bratislava, Slavistický cabinet SAV, 2004. 709 s. – *Българска реч*, № 1, с. 69–72.

- Михайлова-Паланска 2021: *Михайлова-Паланска, М.* Мария Кошкова. Българско-словашки речник. Том трети (Поаз – С). – *Български език*, № 1, с. 103–107.
- Панайотов 2006: *Панайотов, В.* Košková, Mária a kol. Bulharsko-slovenský slovník. T. I. (A – K). Hl. red. V. Kiuvlieva-Mišajkova a D. Kollár. Bratislava, Slavistický cabinet SAV, 2004. 709 s. – *Съпоставително езикознание*, № 2, с. 88–90.
- Chrenková 2004: *Chrenková, E.* Významné lexikografické dielo prepkladateľov. – *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*, č. 2, s. 119–121.
- Grigorjanová 2005: *Grigorjanová, T.* Vyšiel prvý zväzok nového bulharsko-slovenského slovníka. – *Slavica Slovaca*, roč. 40, č. 2, s. 169.
- Hák 2005: *Hák, V.* Slovníkové dielo roka. – *Správy SAV*, roč. 41, č. 4, s. 14.
- Prokešová 2005: *Prokešová, V.* Slovník roka 2004. – *Knižná revue*, roč. 15, č. 21, s. 8.

REFERENCES

- Angelova-Atanasova 2006: *Angelova-Atanasova, M.* Mária Košková a kolektív, Bulharsko-slovenský slovník I (A–K). – *Proglas*, N 2, s. 157–161.
- Angelova-Atanasova 2015: *Angelova-Atanasova, M.* Noviyat balgaro-slovashki rechnik (Za Maria Koskova, “Bulharsko-slovenský slovník”). – *Proglas*, N 1, s. 203–206.
- Blagoeva 2014: *Blagoeva, D.* Retsenziya za Maria Koshkova. Balgarsko-slovashki rechnik. T. II. Bratislava: Slovashka akademiya na naukite, 2013, 691 s. ISBN: 978-80-89489-12-1. – *Dzyalo*, N 2. <https://www.abcdar.com/docs/magazine/2/Blagoeva_Bulgarian-Slovak_Dictionary_II_review.pdf> (23.05.2023)
- Blagoeva, Sumrova 2015: *Blagoeva, D., V. Sumrova.* Maria Koshkova. Balgarsko-slovashki rechnik. T. II. (L – Po). – *Balgarski ezik*, N 1, s. 121–125.
- Chrenková 2004: *Chrenková, E.* Významné lexikografické dielo prepkladateľov. – *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*, č. 2, s. 119–121.
- Grigorjanová 2005: *Grigorjanová, T.* Vyšiel prvý zväzok nového bulharsko-slovenského slovníka. – *Slavica Slovaca*, roč. 40, č. 2, s. 169.
- Hák 2005: *Hák, V.* Slovníkové dielo roka. – *Správy SAV*, roč. 41, č. 4, s. 14.
- Kyuvlieva-Mishaykova 2006: *Kyuvlieva-Mishaykova, V.* Košková, Mária a kol. Bulharsko-slovenský slovník. T. I. (A – K). Hl. red. V. Kiuvlieva-Mišajkova a D. Kollár. Bratislava, Slavistický cabinet SAV, 2004. 709 s. – *Balgarska rech*, N 1, s. 69–72.
- Mihaylova-Palanska 2021: *Mihaylova-Palanska, M.* Maria Koshkova. Balgarsko-slovashki rechnik. Tom tretí (Poáz – S). – *Balgarski ezik*, N 1, s. 103–107.
- Panayotov 2006: *Panayotov, V.* Košková, Mária a kol. Bulharsko-slovenský slovník. T. I. (A – K). Hl. red. V. Kiuvlieva-Mišajkova a D. Kollár. Bratislava, Slavistický cabinet SAV, 2004. 709 s. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 2, s. 88–90.
- Prokešová 2005: *Prokešová, V.* Slovník roka 2004. – *Knižná revue*, roč. 15, č. 21, s. 8.

Диана Благоева / Diana Blagoeva

✉ проф. д-р Диана Благоева
d.blagoeva@ibl.bas.bg

✉ Prof. Diana Blagoeva, PhD
d.blagoeva@ibl.bas.bg